

Лінгвістыка вобразнага малюнка “Слова аб палку Ігаравым” у перакладзе Янкі Купалы на беларускую мову

К.Л.ХАЗАНАВА

Геніяльны помнік старажытнай усходнеславянскай літаратуры “Слова аб палку Ігаравым” (назва паводле перакладу Купалы) прысвечаны няўдаламу нападу на полаўцаў северскага князя Ігара Святаславіча з братам Усеваладам, сынам Уладзімірам і пляменнікам Святаславам вясной 1185 года. Палымыная любоў да Радзімы прымусіла невядомага аўтара “найвялікшай патрыятычнай паэмы Старажытнай Русі” (9, с. 6) адгукнуцца на вялікую бяду, выкліканую княжацкімі міжусобіцамі. Патрыятычная накіраванасць вялікага твора старажытнасці стала падставай Купалу задумаць і ажыццявіць праявічы і вершаваны пераклады ў напружаны гістарычны час рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, калі вырашаўся лёс Радзімы.

“Слова” з’явілася адзіным комплексным тропам, у якім зліты ў цэлае шматлікія вобразна-выяўленчыя сродкі. “Мова “Слова” – сама паэзія, – пісаў Паўло Маўчан. – Слухаючы яе, гэты сапраўды паэтычны тэкст, здаецца, змест і прыгажосць “Слова” вышэй і глыбей нашага разумення, яны як бы ў сферы метафізічнай” (11, с. 96).

Прыметай тыпалагічнай блізкасці “Слова” да сусветнага народна-гераічнага сярэднявечавага эпаса (14, с. 118) з’яўляюцца так званыя эпічныя формулы. Адрасуючы свой твор слухачам, старажытны аўтар імкнуўся даць ім магчымасць лёгка засвоіць змест і таму паўтараў некалькі разоў ідэйна- значныя выразы. Падыход Купалы да такіх паўтараў сінтэзаваў дзве тэндэнцыі: захаванне эпічнай адметнасці арыгінала і перадача традыцый сучаснай перакладчыку літаратурнай мовы, для якой паўторы не былі ўласцівымі.

Часцей за іншыя ў мове арыгінала (МА) паўторана словазлучэнне *земля Руская: по Руской земли рѣтко ратаевѣ кикахуть* (14, с.34) – *на Рускай зямлі рэдка паяў аратай* (8, с.239) – *На зямлі тады Рускай узбуранай Рэдка пеў аратай за сахою* (8, с.258). Пры праявічым перакладзе ў формуле вар’іраваўся толькі прыназоўнік, а вершаваная мова перакладу (МП) дала яе інверсію і лексічную ўстаўку. Адхіленне ад прыметнікавай прэпазіцыі дапасавання зрабіла магчымым нанізванне паясняльнага дзеепрыметніка-азначэння, які стаў сітуацыйным сінонімам да папярэдняга азначэння.

Купала ў вершаваным перакладзе “Слова” даў узоры адметнай перадачы названай формулы, пазбегнуўшы паўтору словазлучэння *Руская земля* шляхам ужывання яго аднаслоўных адпаведнікаў: *поганин.. прихождаху.. на землю Рускую* (14, с.35) – *паганцы.. набягалі.. на Рускую зямлю* (8, с.240) – *на Русь набягалі.. пагане* (8, с.260); *печаль.. тече средь земли Рускыи* (14, с.36) – *жальба пацякла сярод Рускай зямлі* (8, с.240) – *пацякла.. жальба ў народзе* (8, с.261). Першы варыянт (*Русь*) сінанімічны выразу *Руская земля* ў значэнні ‘руская тэрыторыя’, а другі (*народ*) – улічыў тое, што ў часы напісання “Слова” “*Рускай зямлэй* называлі і рускі народ” (9, с.3).

Словазлучэнне *Руская земля* стала апорным для ўтварэння развітых паўтараў-формул МА: *О Руская земле! Уже за шеломянемъ еси!* (14, с.31). Аўтар “Слова” “*меў на ўвазе Ізюмскі курган – узвышанасць, якая знаходзілася на мяжы з Палавецкім стэпам*” (4, с.199): *О Русская земля! Уже ты за (пограничным) холмом!* (10, с.168). Таксама зразумеў выраз і Купала, выкарыстаўшы для МА лексему *рубеж*. Праявічыная МП дала два варыянты парадку кампанентаў апорнай формулы: *О Зямля Руская, ты ўжо за рубеж перасягнула* (8, V, с.237); *О Руская зямля, ты ўжо за рубеж перасягнула* (8, с.238).

У вершаванай МП Купала змяніў накіраванасць апісання. Аб’ект дзеяння тут – не *Руская зямля*, а рускія воіны: *О Рускае племя! Далёкім сяганнем Ты ўжо перайшло рубяжы палаўцкія* (8, с.253); *О зямля Руская! З славай Воі твае маладзецкія Перасягнулі далёка Ўжо рубяжы палавецкія* (8, с.256). Лексічнае вар’іраванне Купала правёў не на аснове МА, а з апорай на ўласны пераклад прозай, дзе прэдыкатам замест слова *быти (еси)* стала лексема

перасягнуць, якая паслужыла падставай двум варыянтам вершаванага тэксту з паўтарэннем дзеяслова *перасягнуць* і ўвядзеннем аднакарэннага з ім назоўніка *сяганне*. Для ўзмацнення выразнасці МП Купала стварыў двухслоўнае найменне дзеяння. Для захавання прэдыкатыўнасці ўвядзенне ў тэкст МП назоўніка *сяганне* суправаджалася дзеясловам *перайсці*, які выканаў ролю своеасаблівай звязкі пры ўскладанні семантычнай нагрузкі на аддзяслоўны назоўнік. Па ўзору старажытнага тэксту (*храбрыи русици* (14, с.33), *удалыми сынами* (14, с.41) перакладчык стварыў словазлучэнне *воі маладзецкія*. Спалучэнне ўстарэлага назоўніка *вои* ‘воін’ і прыметніка *маладзецкі* ‘мужны, храбры’ настолькі арганічна ўлілася ў стылявы арнамент МП, што, здаецца, яно нарадзілася не пад пяром Купалы ў XX ст., а выйшла з вуснаў старажытнага песняра XII ст. На карысць гэтага дабаўленае перакладчыкам спалучэнне з *славай*. Рыфмоўка са словам *людскія* (8, с.253) выклікала фанетычнае вар’іраванне прыметнікаў: *палаўцкія – палавецкія*. Увядзенне Купалам азначэння *далёкі* ў першым выпадку і аднакарэннага з ім прыслоўя – у другім было не перакладчыцкім свавольствам, а ўвагай да яшчэ адной формулы МА: *Дремлетъ въ полѣ Ольгово хороброе гнѣздо. Далече залетѣло!* (14, с.31)

Наізнанне мастацка-моўных сродкаў на формулу-фразу МА, якая паслужыла своеасаблівым стрыжнем вобразнасці МП, стварыла неабходны эмацыянальны эффект і павялічыла экспрэсіўнасць тэксту. Так, вершаваны пераклад формулы МА *за землю Рускую, за раны Игоревы, бугега Святъславича* (14, с.41, 42, 43) мае ўстаўку: *за Ігара раны, Святаславіча буйнага – здзекі ў паганых!* (8, с.267, 268, 269). Развіты прыдатак ў МП выступіў у ролі стваральніка экспрэсіўнай канатацыі выказвання, перадаў нянавісць старажытнага аўтара да ворагаў.

МА мела тыповы для літаратурных свецкіх і рэлігійных твораў Старажытнай Русі фінал: *Княземъ слава а дружинѣ! Аминь* (14, с.52). Запазычанае з грэчаскай мовы слова *аминь* уяўляла сабой свайго роду замову і сведчыла аб сапраўднасці ўсяго апісанага ў творы (*аминь* ‘так, правільна’ (3, I, с.78). Пры захаванні слова ў праявічнай МП Купала замяніў яго ў вершаванай: *Слава князям і дружыне! Аминь* (8, с.247) – *Слава буйным князям і дружыне На далёкія векаў-вякі!* (8, с.280) Перадача слова *аминь* словазлучэннем *на далёкія векаў-вякі* тлумачылася прыналежнасцю лексемы *аминь* у беларускай мове да канфесійнага стылю. Словазлучэнне *на далёкія векаў-вякі* з’явілася прыдатным у стылявых адносінах, дакладна перадаўшы сэнс запазычання МА. Экспрэсіўная інтанацыя МП дасягнута парцэляцыяй утворанай канструкцыі, з дапамогай чаго ўвага акцэнтавалася на выдзеленым аўтарам МП элеменце выказвання.

Пры ўзнаўленні эстэтычнага арганізма “Слова” сродкамі беларускай мовы Купала па-свойму выразіў мастацкую цэласнасць арыгінала. Зыходным пунктам гэтага працэсу з’явілася вобразнае адзінства “Слова”, сукупнасць шматстайных, падобных і розных, выяўленчых элементаў, узаемазвязаных і ўзаемаабумоўленых адзін адным. Кожны элемент мастацкай цэласнасці МА стаў мікравобразам, запраграмаваным аўтарам для перадачы рэчаіснасці.

Мастацка-выяўленчая сіла эпітэтаў “Слова” абумоўлена перш за ўсё іх фальклорнай асновай. “У аснове паэтыкі і стылістыкі помніка ляжыць глыбокая і натуральная сувязь з вусна-паэтычнай творчасцю – былінамі, плачамі, славамі, песнямі, паданнямі, абрадавай паэзіяй” (7, с.126). Улюбёны аўтарскі эпітэт “Слова” *златъ*. Захаванню азначэння ў беларускім перакладзе спрыяла частае яго ўжыванне ў беларускіх народных песнях (12, с.80), а замена паясняльнага слова надала празрыстасць семантыцы перыфразы МА, заснаванай на гэтым эпітэце (*златъ столь* – княжацтва): [Всеславъ] дотчеся стружиемъ *злата стола* киевскаго (14, с.45) – [Усяслаў] даткнуўся да кіеўскага *залатога пасада* (8, с.244) – кіеўскі дзідаю там *Пасад* [Усяслаў] дакрануў *залаты* (8, с.270).

Шырокае выкарыстанне прыметніка *залаты* і вытворных ад яго беларускімі народнымі песнямі (12, с.77) абумовіла пераклад імі іншых азначэнняў МА: *мосты мостити.. узорочьи половѣцкыми* (14, с.31) – тканінамі *золотными* Памасцілі масты (8, с.254). Уведзенае ў вершаваную МП азначэнне *золотны* ўказала на каштоўнасць прадмета (*узорочье* ‘каштоўная

тканіна з арнаментам’ (4, с.200), а прыметнік праязічнага перакладу перадаў яго малюнкавасць: тканінамі ўзорнымі.. масты масціці (8, с.237).

Частым эпітэтам МА быў прыметнік *красный* ‘прывабны’. В.Ф.Мачульскі прыводзіў матэрыялы этнографу і фалькларыстаў ХІХ—ХХ ст., якія сведчылі пра пашырэнне спалучэння прыметніка *красный* ‘прыгожы’ з назоўнікамі *дзевіца, дзеўка, дзяўчінка, дзевушкі, девонька* ў беларускім фальклоры (12, с.77, 82—83). У большасці выпадкаў пераклад “Слова” захаванне гэтае азначэнне: *красныя д’бвы* (14, с.39) – *красныя дзевы* (8, с.241, 249), *красною д’бвицею* (14, с.51) – *красною дзеваю* (8, с.247) – *краснай дзевай* (8, с.278).

Сустрэкаюцца радкі, калі ў праязічным варыянце ўжыты сучасны адпаведнік азначэння, а ў вершаваным – захаваны прыметнік МА: помчаша *красныя д’бвы* (14, с.31) – паімчалі *прыгожых* дзяўчат (8, с.237) – *Ўзялі красных* дзяўчат (8, с.254).

Варыянтам перакладу прыметніка *красный* ‘прыгожы’ было ў МП слова, вядомае старажытнаруускай мове: забывь.. *красныя* Гл’б’овны (14, с. 33) – забыв’ся.. *ясную* Глебаўну (8, с.238). Эпітэт *ясны* таксама часта ўжываецца ў вуснай народнай творчасці (1, с.79, 82, 91, 156), а “Расійска-беларускі слоўнік” 1928 г. прапанаваў яго адным з адпаведнікаў рускага *красный* (12, с.70). На аснове эпітэта МА і праязічнага перакладу ў вершаваным тэксце Купала стварыў мастацкае азначэнне, выражанае развітым прыдаткам: забыв’.. Глябоўну сваю, *Яснавокую краску-жану* (8, с.257). Для прыдатка ў разгорнутым эпітэце-прыдатку зыходным пунктам была МА: *красный* ‘прыгожы’ → *краска* ‘прыгажуня’, для азначэння – эпітэт праязічнай МП: *ясны* → *яснавокі*. Прымета, абазначаная МА адным словам, у МП набыла двухчленнае выражэнне з удакладняльным паясняльным словам (*жана*). Гэты працэс здзейсніўся шляхам падзелу семантыкі слова *красный* на сэнсавыя адзінкі. Адна з іх – ‘прыгажосць’ – увайшла ў прыдатак *краска*. Прыметнік МП *яснавокі* рэалізаваў патэнцыяльна закладзенае ў старажытнаруускае *красный* уяўленне аб ідэале жаночай прыгажосці.

Шырокая ўжывальнасць старажытнаруускага *красный* у беларускім фальклоры і ў МА дазволіла перакладчыку ўжыць гэты эпітэт пры слове, якое ў МА не мела азначэння: д’бвици поють на Дунаи (14, с.52) – *Красны* дзевы пяюць на Дунаю (8, с.279).

Устойлівая паўтаральнасць спалучэння *сіняя мора* ў беларускіх народных песнях (1, с.64, 191, 279; 12, с.73) паўплывала на перакладчыка, які дадаў у вершаваную МП мастацкае азначэнне: кь морю (14, с.36) – к *сіняму* мору (8, с.260). Паспрабаваўшы ў праязічным перакладзе паўтарыць за МА ўжыванне слова *море* без сталага азначэння (к мору (8, с.240), Купала выкарыстаў у вершах эпітэт, дзякуючы чаму яны набылі песенную мілагучнасць.

Эпітэт *синий* у вуснай народнай творчасці пастаянна суправаджаў назвы воднай прасторы (1, с.118, 161). З народных крыніц у “Слова” прыйшло спалучэнне *синий Донъ* (14, с.27). Купала не паўтарыў у МП арыгінал, а на яго аснове стварыў новы эпітэт, ўвёўшы новае мастацкае азначэнне ў беларускую літаратурную традыцыю: на Дон *сінявокі* (8, с.236, 250). Такі эпітэт выкарыстаны перакладчыкам як дапаўняльны: Донъ.. выльяти (14, с.41) – вычарпаць Дон (8, с.242) – вычарпаць Дон *сінявокі* (8, с.266). Узнікненне ў вершаваным перакладзе азначэння ўзмацніла вобразнасць МП і надало выразу беларускай моўнай спецыфікі. Выпадкі ўжывання эпітэта *сінявокі* ў фальклорных запісах другой паловы ХХ ст. (1, с. 660) сведчаць пра адваротную сувязь фальклору і літаратуры.

Даволі часта ўжываецца ў “Слове” эпітэт *быстрый*: на брез’б *быстрой* Каялы (14, с.35) – на беразе *быстрой* Каялы (8, с.239, 259). Распаўсюджанне спалучэння прыметніка *быстры* з найменнем воднай прасторы ў беларускіх народных песнях (рэчка *быстрая*, над *быстрою* ракою, реки *быстры*, *быстрая* речушка (12, с.74-75), там за рэчкаю, там за *бытраю* (1, с.85) паўплывала на ўжыванне яго ў вершаванай МП адпаведна адзінкаваму назоўніку МА: Сула не течеть.. струями (14, с.43) – Сула не цячэ ручаінай.. *быстрой* (8, с.269).

Пры абазначэнні хуткасці жывёл старажытны аўтар выкарыстаў сінанімічны слову *быстрый* страславянiзм *брьзь*: [Игорь] в’в’брьжеса на *брьзь* комонь (14, с.49) – На *быстрага* рынуў каня (8, с.246). Моўнае багацце Купалы-перакладчыка праявілася ў падборы варыянтных адпаведнікаў для старажытнага *брьзь*: претрыгоста бо своя *брьзая* комоня (14, с.49) – падарвалі бо коней сваіх *быстраногіх* (8, с.246). Значэнне слова *брьзь* перададзена і

праз спалучэнне прыметніка і фразеалагізма: *брэзыи* комони (14, с.29) – Коні *быстрыя*, *бы ўспеці* (8, с.252). Параўнальны фразеалагізм *бы ўспеці* ‘вельмі, занадта’ надаў МП канатацью экспрэсіўнасці, вобразна ўказаўшы велічыню прыметы.

Хуткасць руху ў МП абазначана таксама іншым складаным прыметнікам: кречету (14, с.32) – *быстракрыламу* кречату (8, с.255). Прынцып стварэння эпітэта тут падобны да азначэння *быстраногі*. У якасці састаўных частак абодвух эпітэтаў Купала выкарыстаў пашыраны ў вуснай паэзіі і ў МА прыметнік *быстрый* і назоўнік, які абазначыў частку цела, што мела непасрэдны ўдзел у руху жывой істоты. Пры гэтым першы эпітэт ужыты перакладчыкам на месцы эпітэта МА, які стаў для МП утваральнай асновай, а другі – узнік па творчай задуме Купалы.

Варыянтныя адпаведнікі меў у МП эпітэт *незнаемы*: [Ярославна] зегзіцею *незнаема*.. кычеть (14, с.47). На думку Д.С.Ліхачова, *незнаемы* – тут ‘невядомы’ (10, с.184). Купала прааналізаваў МА па мадэлі *тэкст* → *сітуацыя* → *тэкст* і зрабіў уласныя высновы адносна глыбіннага пераносна-вобразнага значэння слова МА: *незнаемы* – ‘незвычайны’. Для гэтай семы перакладчык адшукаў дастаткова блізкія суадносныя прыметнікі: [Яраслаўна] *Беспрытыннаю* зязюляй.. галосіць (8, с.245); Яраслаўна *Безуцешнаю* зязюляй наракае (8, с.273). Эквівалентнасць зместу МА і МП заснавана на асацыятыўных сувязях: *незнаема* → ‘незвычайны, бо працяглы’ → *бепрытынны*; *незнаема* → ‘незвычайны, бо жалобны’ → *безуцешны*. Абодва эпітэты МП выканалі аднолькавую прагматычную функцыю, паведаміўшы аб журботным настроі гераіні.

Распознавальная якасць купалаўскага перакладу “Слова” – гэта захаванне багатай вобразна-сімвалічнай насычанасці арыгінала. Антрапамарфізм вуснай паэзіі жывіў узнікненне ў МА складанага вобразнага цэлага: [Боянь] *вЪщия прѣсты на живая струны вѣскладаше; они же сами княземъ славу рокотаху* (14, с.27). Купала перадаў вобразнасць радкоў у праявінай МП: [Баян] *свае чарадзіўныя пальцы на струны жывыя ускладаваў, а тыя князям самі славу галосілі* (8, с.235).

Беларуская мова не захавала слова *вЪщій*. Калі эпітэтам азначана асоба Баяна, то МП назвала старажытнага песняра *чарадзеіны*: Боянь бо *вЪщій* (14, с.26) – Баян бо *чарадзеіны* (8, с.235). Прыметнік *чарадзеіны* з’явіўся асновай наватвору *чарадзіўны*, створанаму шляхам кантамінацыі: *чарадзеіны* ‘чароўны’ + *дзіўны* ‘незвычайны’.

Адсутнасць у беларускай літаратурнай мове дзеяслова *рокотати* не перашкодзіла перакладчыку дасягнуць поўнай адпаведнасці ў перадачы метаніміі. Суадносна *рокотати* ў МП дзеяслоў маўлення абазначыў тую ж інтэнсіўнасць дзейнасці, што і МА. Пры гэтым паміж МА і МП існуе сэнсавае разыходжанне: *галасіць* – гэта не проста ‘гучна вымаўляць гукі’, але ‘вымаўляць з жалобай’. Пераклад *рокотати* – *галасіць* надаў выразу адрознае ад МА эмацыянальнае нападзенне.

Падобнага адхілення не існуе ў вершаваных радках: [Баян] *клаў свае вешчыя пальцы На пявучыя струны, а тыя Пелі славу князям, як жывыя* (8, с.249). Наяўнасць прыметніка *вешчы* перадала ў МП часавы каларыт твора. Метафарычны эпітэт МА *жывы* ў вершаванай МП, як і ў праявінай, захаваўся, але ў храналагічна пазнейшай МП азначэнне выдзелена ў параўнальны зварот. Парцэляцыя падкрэсліла экспрэсіўнасць эпітэта. У якасці прэпазіцыйнага азначэння паясняльнаму слову *струны* перакладчык выкарыстаў слова *пявучыя*. Крыніца вобразнасці гэтага эпітэта – двухэтапнае перанясенне: *пявучы* (музычны інструмент) – *пявучыя* струны.

Пераклады Купалы набліжаліся да народных песень па сваёй багатай алітэрацыі і музычным рытме: *Дльго ночь мрѣкнетъ. Заря свѣтъъ запала, мгла поля покрыла* (14, с.31) – *Доўга ноч танула ў мроку, зараніца досвіт набліжала, імгла поле зацягнула* (8, с.237) – *Доўга ў мроку ноч танула, Зараніца світ збліжала, Поле мглою зацягнула, Ранне жніва сваё жала* (8, с.253). Купала творча развіў вобраз МА. Для ўзнаўлення пейзажнага малюнка ў першым сказе перакладчык разгарнуў дзеяслоў *мрѣкнетъ* у фразеалагічнае словазлучэнне ў *мроку танула*, якое пры спалучэнні з назоўнікам *ноч* прайшло паўторную метафарызацыю і змяніла значэнне. Калі па-за кантэкстам *тануць у мроку* – ‘цямнець’, ‘чарнець’, то ў МП інфармацыйна-сэнсавае значэнне выводзіцца толькі з усёй метафары: *ў мроку ноч танула* –

‘ноч працягвалася’. Трэцяя частка выказвання падпала пад перакладчыцкую суб’ектна-аб’ектную трансфармацыю: двухсастаўны сказ з яскрава выражанымі суб’ектам (*мьгла*) і аб’ектам дзеяння (*поля*) заменены ў МП безасабовым сказам. Гэта ў значнай ступені індывідуалізавала МП і стварыла ўмовы для інверсіі. Актуалізацыя суб’екта (*поле*) шляхам змянення парадку слоў была неабходнай для ўвядзення ў МП чацвёртай часткі вобраза. Выраз *Ранне жніва сваё жала ў вершаванай МП* – эксперымент перакладчыка. На аснове агульнай плыні “Слова” па адухаўленні прыроды ён увёў у МП празапапею. Прыродны працэс (світанне) апісаны праз узгадак аднаго з відаў дзейнасці чалавека (жніво). Перакладчык надзяліў прыродную з’яву дзеяннем, уласцівым толькі чалавеку.

З метафарамі непарыўна звязана маляўнічая сімволіка “Слова”, якую перакладчык захаваў: *На НемізѢ снопы стелють головами, молотят чепи харалужными, на тоѹѢ животъ кладуть, вѢютъ душу отъ тѢла* (14, с.45) – *На Нямізе снапы сцелюць Галавамі, А малоцяць жа стальнымі іх цапамі, На таку жыццё кладзеца Неспадзейна, душу ад цела веюць Безнадзейна* (8, с.271). Купала надаў гэтым радкам, дзе “жыццё гаворыць аб смерці, але так, што сцвярджае свае адвечнае права на зямлі” (2, с.156) жудасную жывапіснасць.

Купала ўзнавіў ў МП і больш сціслыя сімвалічныя вобразы: *връже Всеславъ жребий о дѢвицу себѢ лубу* (14, с.45) – *Уздумаў Ёсяслаў варажыць Аб мілай дзяўчыне сабе, Што з славай яго заручыць* (8, с.270). Ёмістасць вобразнага мыслення беларускага паэта сказалася на пашырэнні ў МП паэтычнай сімволікі МА (*любая дзяўчына* – Кіеўскае княства) шляхам далучэння метафары.

Нягледзячы на адсутнасць максімальнай дакладнасці вершаванага перакладу МА, беларускі тэкст перадаў паэтычную своеасаблівасць арыгінала. Купала ўвёў у вершаваную МП дабаўленні, на якія арыентавала падпарадкаванне нацыянальна-моўных сродкаў індывідуальна-аўтарскай задуме перакладчыка: *чръный воронъ, поганый половчине* (14, с.32) – *палаўчаніне, чорны паганы груган. Крыўдзе тваёй не спакорыца Вольны Алегавы стан* (8, с.255).

Вялікую частку перакладчыцкіх дабаўленняў склалі параўнальныя выразы. Часцей Купала карыстаўся структурнай мадэллю *як + назоўнік ў назоўным склоне*: *половци.. побѢгоша* (14, с.30) – *полаўцы.. пабеглі.., як зверы, жудосна* (8, с.253). Устаўка МП перадала адмоўныя адносіны аўтара да аб’екта параўнання, а наступнае за ёй сэнсава блізкае прыслоўе стварыла ацэначную градацыю, у выніку чаго нейтральная танальнасць МА трансфармавалася ў экспрэсіўна-ацэначную МП.

Некаторыя дабаўленыя перакладчыкам параўнальныя звароты мелі станоўчую ацэначнасць: *слънце всѢмъ тепло и красно еси* (14, с.48) – *сонца.. Усюды Цяплом і красою Яснееш, як цуды* (8, с.275). Параўнанне *як цуды* пазбаўлена намінатыўнага значэння на карысць перадачы эмоцый радасці і захаплення.

У падобнай стылістычнай функцыі выкарыстана і словазлучэнне з мадэллю *як + атрыбутыўнае слова + назоўнік у назоўным склоне*: *[тучя] хотятъ прикрыти 4 солнца* (14, с.32) – *[хмары] Сонцы два прыкрыць хочуць, Як дзве ясныя заранкі* (8, с.255). Параўнанне князёў са светлай, добрай у народным уяўленні прыроднай з’явай накіравана перадаць аўтарскую замілаванасць.

Зварот са структурай *як + назоўнік у творным склоне* стварыў канкрэтнае ўяўленне пра прыродную з’яву шляхам параўнання яе пачуццёва-зрокавага ўспрыняцця (чорны колер) з побытавай рэаліяй: *тьмою вся своя воя прикрыты* (14, с.27) – *цемра зацмення.. Яго [Ігара] войска пакрыла, як сажай* (8, с.250).

Іншы раз увядзеныя Купалам кампаратывы ўнутранай формай выклікалі ўражанне камізму: *Ѣздитъ Гзакъ съ Кончакомъ* (14, с.50) – *Гза з Канчаком упобач едзе, Як па жніво сусед з суседам* (8, с.278). Выкарыстанне параўнальнага словазлучэння стварыла сатырычны эфект, перадаўшы іранічныя аўтарскія адносіны да аб’ектаў параўнання.

Параўнанні са злучнікам *бы* дабаўлены перакладчыкам у тэкст з мэтай вобразна і лаканічна перадаць памер: *чръпахуть ми [Святъславу] синее вино* (14, с.38) – *Віно сіняе чэрпалі мне [Святаславу], бы ў вяселлі* (8, с.263). Спалучэнне *бы ў вяселлі* ‘шмат’ з’явілася вынікам народных уяўленняў аб шлюбе, бо “ў час гэтай весялосці многа п’юць” (1, с.235).

Любоў і замілаванне Купалы славянскім фальклорам выявілася ва ўжыванні ў МП яшчэ аднаго параўнальнага звароту з гэтым злучнікам: [Боянь] не 10 соколовъ на стадо лебедѣй пушаче (14, с. 26) – Не сокалаў дзесяць Выпушчаў у свет Баян з пералесіц На лябьяжае стада, *бы ў байцы* (8, с.249).

Асаблівай экспрэсіўнасцю валодаў дабаўлены ў МП зварот *бы ў рацэ рыбы*: шелома по крови плаваша (14, с.41) – шоламы, *бы ў рацэ рыбы*, плавалі (14, с.267). Параўнанне, заснаванае на супастаўленні звычайнай, пастаяннай з’явы з незвычайнай, жудаснай і трагічнай, стварыла ў МП эмацыянальна-экспрэсіўны кантраст, які стаў асновай вобразнасці ўказаных радкоў МП.

Галоўная вартасць перакладу Янкі Купалы – злучэнне навуковых ведаў і паэтычнага пачуцця, што дало магчымасць паэту даць варыянты літаратурнага помніка на беларускай мове, роўныя па сваіх мастацкіх вартасцях арыгіналу. Слушную ацэнку купалаўскаму перакладу даў Я.Ф.Карскі: “Пераклад атрымаўся цудоўны: усюды відаць разуменне старога тэксту і прыметна мастацкае пачуццё. Беларуская мова аказалася на вышыні” (6, с.563). Янка Купала ў перакладах “Слова” на беларускую мову, не парушыўшы своеасабліваць арыгінала, унёс уласцівыя толькі яго творчай індывідуальнасці адметнасці.

Літаратура

1. Беларускі фальклор: Хрэстаматыя: Вучэб. дапам. / Склад. К.П.Кабашнікаў, А.С.Ліс, А.С.Фядосік, І.К.Цішчанка. – 3-е выд., перапрац. – Мінск: Выш. школа, 1985. – 749 с.
2. Бородулин Р.И. ...И вначале было “Слово” // Неман. -- № 4. – с. 156-157.
3. Булыка А.М. Слоўнік іншамойных слоў: У 2 т. – Мінск: Бел ЭН, 1999. – Т.1: А—Л. – 736 с.; Т.2: М—Я. – 736 с.
4. Дмитриев Л.А. Комментарии // Слово о полку Игореве. – М.: Худ. лит.. 1987. – С.188-221.
5. Дмитриев Л.А. Поэтическая жизнь “Слово о полку Игореве” в русской литературе // Слово о полку Игореве. – М.: Худ. лит.. 1987. – С. 82-113.
6. Кароткая Л.Л. Слова аб палку Ігаравым // Янка Купала: Энцыклапедычны даведнік / БелСЭ. – Мінск, 1986. – С. 562-563.
7. Красней В.П. Народныя вытокі моўна-выяўленчых сродкаў “Слова пра паход Ігаравы” // Вечна жывое “Слова”: Зб. матэрыялаў навук. канф. “Слова пра паход Ігаравы” – выдатны літаратурны помнік усходнеславянскай літаратуры. – Мінск. 1989. – С. 125-135.
8. Купала Янка. Збор твораў: У 7 т. / Акад. навук БССР. Ін-т літаратуры імя Янкі Купалы. – Т.5. – Мінск: Навука і тэхніка, 1974.
9. Лихачёв Д.С. Золотое слово русской литературы // Слово о полку Игореве. – М.: Худ. лит.. 1987. – С. 3-25.
10. Лихачёв Д.С. Объяснительный перевод “Слово о полку Игореве” // Слово о полку Игореве. – М.: Худ. лит.. 1987. – С. 164-187.
11. Мовчан Павло. Отзвуки “Слова” // Вопросы литературы. – 1985. -- № 8. – С. 96-108.
12. Мочульский В.Ф. “Слово о полку Игореве” и белорусское устно-поэтическое творчество // Вестн. Моск. ун-та. Серия 7. Филология, журналистика. – 1965. -- № 1. – С. 74-84; 1967. -- № 6. – С. 67-77.
13. Робинсон А.А. “Слово” в поэтическом контексте средневековья // Вопросы литературы. – 1985. -- № 6. – С. 118-139.
14. Слово о плъку Игоревѣ, Игоря, сына Святъславля, внука Ольгова // Слово о полку Игореве. – М.: Худ. лит.. 1987. – С. 26-52.